

“Ne Mutlu Türk’üm Diyene!”

Mustafa Kemal Atatürk

ÖTÜKEN

her zaman okunacak dergiler

MİLLÎ MECMÛA

SAYI 49

MART - NİSAN **2026**
(2 ayda bir yayımlanır)

Ötüken Neşriyat A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
Ertuğrul Alpay

Ötüken Neşriyat A.Ş.
Genel Yayın Yönetmeni
Göktürk Ömer Çakır

Baskı
Çınar Matbaacılık ve
Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
İkitelli OSB Mahallesi
Çevre Sosyal Tesisler Sokak
Çevre Sanayi Sitesi Sosyal Tesisler
Nu: 3 İç Kapı Nu: 1B1
Başakşehir-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

Yıllık Abonelik Bedelleri
2026 yılı abonelik bedeli - **1900 TL**

Hesap Numaramız
Ötüken Neşriyat A.Ş.
Şube: Beyoğlu Şubesi 456
T. C. Ziraat Bankası
Hesap Nu: 48038437-5009
IBAN
TR73 0001 0004 5648 0384 3750 09

ISSN
2667-4637

WhatsApp
0554 499 90 57

İletişim
millimecmua@otuken.com.tr

Millî Mecmûa
Yayın Yönetmeni
Yasin Usta

Editör
Ahmet Alperen Can

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Mehmet Akif Okur
Prof. Dr. Levent Bayraktar
Prof. Dr. Erkan Göksu
Prof. Dr. İsmet Türkmen
Doç. Dr. Mehmet Kaan Çalen
Doç. Dr. Mehmet Akıncı
Doç. Dr. Murat Hanilçe
Dr. Yunus Emre Tekinsoy
Dr. Kemal Haykıran
Dr. Ali Ahmetbeyoğlu
Oğuzhan Murat Öztürk
Misli Baydoğan
Metin Savaş

Son Okuma
Fatih Orta

Grafik Tasarım
Mahmut Doğan

Ön Söz

Türk Kimliği dosyasına başlamadan…

*Kim*lik sorunu; vatandaşlık, ırk, millet, kavim, ümmet yahut lisan bakımından çeşitli yönlerden tartışılabilir, çetrefilli bir sahadır. Türk kimliği sorunuysa bugün, engelli koşu parkuruna çıkmış birtakım kimselerin yarışı tamamlayabildiği sürece hüviyet elde edebildiği, maceralı zemin üzerinde tartışılıyor. Bereket versin, Türk olmaktan çıktığım herhangi tanıma tesadüf etmemekliğimle iftihar ediyorum; dolayısıyla Türklük metafizikleri üzerine düşünürken engelleri aşıp "kendimi kurtarma" derdi içerisine girmiyorum. Öte yandan, başkalarını "kurtarmayı" da üzerime vazife addetmiyorum. Üstelik bu kurtarış, "para etmezliği" dolayısıyla ümitle Türk olmayacağı perspektif arayanları da içeriyor. Bütün bu kayıtsızlığım, insanın *kim* olduğunu teorilerden öğrenmemesinden ileri gelir. Bu anlamda, anayasaya bağlı olarak nüfus cüzdanım da bana *kim*liğimi vermez; *kim*liğim, anayasanın ilgili maddelerini ve nüfuz cüzdanımı tayin etmiştir. Nitekim Türk var olduğu için Türk devleti var ve Türk devleti var olduğu için de Türk vatandaşı. Öyleyse, "Türk'ün adı sanı yok olmasın diye" asırlardır çabalayanların varlığına karşın Türklüğün inkârcıları kimlerdir?

Bugün Türklüğe taarruz, karşımıza yalnız etnik fantezilerle çıkmıyor. Art niyetli olsun ya da olmasın çeşitli cephelerden yönelen birçok yargı, Türklüğün ifade ettiği anlamı muğlaklaştırmaktadır. "Türkçe edebiyat", "Türkiye edebiyatı" gibi seçki terminolojiyle "Türk edebiyatı" ve aynı türden tamlamalara tahammülsüzlük gösterenlerin, Türklüğü 'Namaz kılmıyorsa Türk değildir' gibi tuhaf yargılara mahkûm edenlerin ve ırkçılıkta ileri gitmekle 'daha iyi Türk' olunduğunu zannedenlerin her biri, farklı fonksiyon icra ederek Türklüğü bir düşünce bunalımına itiyor. Kimlik sorununu meçhuliyete sürükleyen çeşitli faktörlerin olduğu bu dönem, 'Türk Kimliği' üzerine sıhhatli biçimde düşünmek ve hesaplaşmak için hayli verimli vakitler olsa gerektir.

Millî Mecmûa'nın elinizde bulunan Türk Kimliği dosyası, 'Türk Mitolojisi', 'Türk Destanları' sayılarının devamı olarak hazırlanmıştır. Dosyada; tarihi düzlemde Türk kimliği ele alınarak 'Türkiyelilik' ve 'Türkçe edebiyat' taarruzlarıyla hesaplaşılmış, Osmanlılarda "Etrâk-ı bî-idrâk" meselesi sorgulanmıştır. Dosyada yine, Balkan Savaşları sürecinde ve Cumhuriyetin teşekkül devrelerinde Türk kimliğinin algılanışına, Ziya Gökalp ve Mehmet Âkif gibi entelektüellerin Türklük tasavvurlarına temas edildi. Bunlara ilâveten dosyada, Macaristan'da Türklük hissi ve Türkoloji faaliyetleri, Kerkük'e dair şiirlerde kimlik tasavvuru, Türk modernleşmesi üzerine kalem oynatılmıştır. Elbette, kimlik probleminin künhüne vakıf olabilmek, bu dosyada ele aldığımız meselelerle sınırlı değildir; dosyanın ikinci cildinde çeşitli kavramlara odaklanarak tartışmayı genişletmeyi umuyoruz.

Emeği geçen hocalarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

Ahmet Alperen CAN

İÇİNDEKİLER

TARİHTE TÜRKLÜK
KÜRŞAT YILDIRIM
.....**06**

"TÜRK" VE "TÜRKİYELİ" KAVRAMLARI ARASINDAKİ SÖYLEMSEL GERİLİM ÜZERİNE BİR ANALİZ
İKBAL VURUCU
.....**17**

SÖZDE MÂSUMÂNE BİR DÂVÂNIN TEŞRİHİ TÜRK EDEBİYATI MI TÜRKÇE EDEBİYAT MI?
YAHYA KEMAL TAŞTAN
.....**51**

BİR TEMCİD PİLAVI HİKÂYESİ: ETRÂK-I BÎ-İDRÂK MESELESİ
HALİL İLTERİŞ KUTLU
.....**68**

BALKAN SAVAŞLARI DEVRESİNDE BASINDA TÜRKLÜK TASAVVURU: TRAVMADAN İDEALE BİR KİMLİK İNŞASI
SEMA SEZGİN
.....**78**

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK KİMLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİ
YUSUF CİHAT ZORBACI
.....**94**

İÇİNDEKİLER

MODERN TÜRK KİMLİĞİNİN İNŞASINDA DİN VE ÂDÂB-I MUÂŞERET KİTAPLARI (1930-1939)
HANDE AK
.....**112**

MACARİSTAN'DA TÜRK KİMLİĞİ: HİSSEDİLEN VE YAŞANAN BİR MENSUBİYET
FATMA ZEHRA DURNA
.....**128**

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE KERKÜK TEMASI: ANTONY D. SMİTH'İN MİLLÎ KİMLİK KURAMI IŞIĞINDA SİVİL VE ETNİK MİLLET MODELLERİNİN İNCELEMESİ
TAYFUN ÖZTÜRK
.....**146**

MEHMET ÂKİF'TE TÜRKLÜK TASAVVURU
ÂKİF ÇARKÇI
.....**162**

ZİYA GÖKALP'IN FİKİR DÜNYASI ÇERÇEVESİNDE TÜRK KİMLİĞİNE ANALİTİK BİR YAKLAŞIM DENEMESİ
ATİLLA AKTAŞ
.....**178**

OSMANLI-TÜRK MODERNLEŞMESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: TARİHSEL SOSYOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN ZORUNLULUK, TEPKİ VE ELEŞTİRİ
İKBAL VURUCU
.....**187**

DOĞU İLE BATI ARASINDA BİR KİMLİK İNŞASI: MACAR TÜRKOLOJİSİ VE TURANCILIĞI
ALEV DURAN
.....**207**

SAYIN İSMET ÖZEL, İKTİSAT İMTİHANINIZDA NEDEN BOŞ KAĞIT VERDİNİZ?!
HASAN ATİK
.....**214**

TARİHTE TÜRKLÜK

PROF. DR. KÜRŞAT YILDIRIM*

Türklük ırk, etnik köken veya fiziksel benzerlikten çok kültür, devlet anlayışı, vatan duygusu, töre, bağımsızlık şuurunun iç içe geçtiği, çok eski ve köklü bir tarihe sahip bir kimliktir. Türklüğün en önemli özelliği tarihi sürekliliği, kültürel bütünlüğü ve ortak hafızasıdır. Milattan önceki çağlardan başlayan Türk kültürü ve medeniyeti süreci özünü kaybetmeden gelişerek bugünlere kadar gelmiştir. Türk kimliği kimilerince bir mesele olarak ele alınmış ve hatta bazen ideolojik tartışmaların ve karşı duruşların malzemesi yapılmak istenmiştir. Bu tür çabaların en zayıf tarafı Türklüğün tarihi derinliğini ve sürekliliğini anlayamamaktan kaynaklanır. Türklük binlerce yıla yayılan bir tecrübenin, ortaklaşa bir kültür ve devlet geleneğinin ürünüdür. Bu bakımdan Türklüğün anlaşılması Türk tarihi ve kültürüne bir bütün olarak bakmakla mümkündür.

Türklük, kadim yurtlarından çıkıp çok geniş ve coğrafi olarak birbirine çok az benzeyen yurtlarda yayılarak hayatta kalmaya çalışıp Türk töresince yaşayan, Türkçe konuşan ve Türk devleti kuran atalarımızın kutlu mirasıdır.

Türklük, kadim yurtlarından çıkıp çok geniş ve coğrafi olarak birbirine çok az benzeyen yurtlarda yayılarak hayatta kalmaya çalışıp Türk töresince yaşayan, Türkçe konuşan ve Türk devleti kuran atalarımızın kutlu mirasıdır. Bu bakımdan Türklüğü bugünkü siyasi sınırlar içine sıkıştırmak imkansızdır; Türklük tarih boyunca kültür, dil, zihniyet ve töre birliğiyle korunup bugünlere gelmiştir. Ulu ecdadımız Sakalardan, Hunlardan başlayarak bugünkü bağımsız Türk cumhuriyetlerine kadar devletler kurmuş, dünyanın önemli bir kısmında kesintisiz bir şekilde

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. kursat.yildirim@istanbul.edu.tr

"TÜRK" VE "TÜRKİYELİ" KAVRAMLARI ARASINDAKİ SÖYLEMSEL GERİLİM ÜZERİNE BİR ANALİZ

DR. İKBAL VURUCU*

"Türkiyeli" kavramının temsil ettiği salt coğrafi aidiyet, toplumsal bağları "pamuk ipliğine bağlı" bir hale getirme riski taşımakta ve kültürel aidiyetin sağladığı tarihî derinlikten yoksun bir "kimliksizlik" siyaseti üretmektedir.

* Pamukkale Üniversitesi, Acıpayam Meslek Yüksekokulu. Denizli. (ikbalvurucu@gmail.com). ORCİD: 0000-0001-9680-2320

Giriş

2009 ve 2013 yıllarında ivme kazanan demokratikleşme ve çözüm süreçleri, Türkiye'nin üst-kimlik tanımları üzerine yürütülen sosyopolitik tartışmaları derinleştirmiş; bu kapsamda "Türk" kimliğinin kapsayıcılığı ile "Türkiyeli" kavramının alternatif bir vatandaşlık tanımı olarak önerilmesi, ülkenin karmaşık yapısal dinamiklerinin bir yansıması olarak tezahür etmiştir. Bu söylemsel gerilimler, toplumdaki farklı etnik ve siyasî gruplar arasında ulus-devlet yapısı ve vatandaşlık bağına dair mevcut algı farklılıklarını kristalize etmektedir. Özellikle sürecin başlangıç aşamasında kurucu kimlik parametrelerinin tartışmaya açılması, meselenin temel amacına dair stratejik veriler sunmaktadır. Bu durum, ilgili dönemdeki temel sorunsalın yalnızca güvenlik odaklı bir terör meselesi olarak değil, yapısal bir etnik-siyasî mesele olarak teşhis edildiğine ve çözüm stratejisinin de bu eksen üzerinden geliştirildiğine dair güçlü göstergeler barındırmaktadır. Bu bağlamda siyasî çözüm arayışları, kimlik tanımının dönüştürülmesi ve ulus-devletin kurucu kimliğini yeniden tanımlama çabalarıyla doğrudan ilişkilidir (Vurucu, 2012: 125-240). Nihayetinde bu yaklaşım, çözüm arayışlarının geleneksel güvenlik merkezli paradigmadan ziyade, kimlik ve haklar odaklı bir paradigma değişimiyle ele alındığını kanıtlar niteliktedir.

SÖZDE MÂSUMÂNE BİR DÂVÂNIN TEŞRİHİ TÜRK EDEBİYATI MI TÜRKÇE EDEBİYAT MI?

YAHYA KEMAL TAŞTAN

"Türkçe Edebiyat" demek Türk'ü Türkçeden ayırmaktır. Bu ayrılık geçici değil, kalıcı. Başta küçük bir çatlak gibi görünür, sonra yarık olur, daha sonra uçuruma dönüşür. Ve uçurumun iki yakası bir daha birleşmez.

Kelimeler mâsûmiyet taşımaz. Her kelime bir medeniyetin neferi, her tâbir bir dünyanın muhâfızı, her isim bir kaderin taşıyıcısı. Dil dedikleri bu muazzam katedral, tuğlaları kelimelerden örülmüş, harçları mânâlardan karma bir mâbed. Ve mâbetlerin isimleri vardır, mukaddes isimleri, değiştirilmesi küfür sayılan, dokunulması günah addedilen isimleri. İsimler üzerine kopan fırtınalar, ekseri tesâdüf değildir; arkalarında derin hesaplar, asırlık kinler, gizli projeler yatar. "Türk Edebiyatı" mı, "Türkçe Edebiyat" mı sorusu, işte böyle bir fırtınanın göbeğinde duruyor. Zâhirde mâsum bir entelektüel tercih gibi görünse de hakîkatte bin yıllık bir hesaplaşmanın, bir medeniyet dâvâsının, bir varoluş mücâdelesinin en keskin tezâhürü. Bu tartışma, yalnızca filolojinin dar koridorlarında değil, târihin, siyâsetin, felsefenin, hatta metafiziğin en derin katmanlarında cereyan ediyor. Zîra bir milletin edebiyatının adı, o milletin kendisini nasıl gördüğünün, târihle nasıl hesaplaştığının, geleceği nasıl tasavvur ettiğinin aynasıdır. Bu aynayı bulandırmak, görüntüyü değiştirmek, yansıyan sûreti başkalaştırmak... İşte "Türkçe Edebiyat" tâbirinin ardındaki gizli ve bâzen de açık gündem bu.

Modern zamanların vebâsı, her şeyi nötrleştirme, sterilize etme, kimyasal saflığa ulaştırma hastalığı. Bu hastalık önce Batı'da zuhur etti, sonra salgın gibi bütün dünyaya yayıldı. Modern çağın üniversite,

BİR TEMCİD PİLAVI HİKÂYESİ: ETRÂK-I BÎ-İDRÂK MESELESİ

DR. HALİL İLTERİŞ KUTLU

Yanlış sonuçlar ve çarptırmalarla neticelenen bu bilinçli temâyül, tarihsel metinleri kendi bağlamlarından koparak onları güncel kimlik mücadelelerinin sembolik araçlarına dönüştürür. "Etrâk-ı bî-idrâk" tabiri de tam olarak böyle bir dönüşümün örneğidir işte.

Uzun girizgâha hiç gerek yok. "Etrâk-ı bî-idrâk" tabirinin Osmanlı tarihine ilişkin modern tartışmalarda bir tür "slogan" gibi dolaşıma girmiş bir meşhurluğu var. Ve bu tabirin bağlamından koparılarak Osmanlı yönetici sınıfının Türk kimliğine yönelik sistematik bir küçümsemesini ispatlayan nihai bir delil şeklinde sunulduğu açık. Oysa tarihsel metinler ve bir imparatorluk toplumunun kendi iç gerilimlerini yansıtan kronikler tek bir ifadenin bugünkü kimlik kategorilerine tercüme edilmesiyle çözümlenemez. "Etrâk-ı bî-idrâk" ifadesini, modern ulus-devlet çağının "millet" ve "ulus" kavramları üzerinden değil, Osmanlı'nın toplumsal düzenini kuran şehirli-göçebe gerilimi, ki buna İbn Haldun terminolojisi kullanırsak Hadarî-Bedevî çatışması da diyebiliriz; merkez-taşra ilişkisi ve idari rasyonalite bağlamında anlamamız gerekiyor.

Bu tabirin modern dönemde bu denli tartışmalı bir hâle gelmesinin başlıca bir nedeni var. Bu da Osmanlı dünyasının kavramsal repertuarının XIX. yüzyılın milliyetçilik çağında şekillenen kategorilerle geriye doğru okunmasıdır. Oysa Osmanlı toplumunda "kimlik", modern anlamda tekil ve etnik bir özneye indirgenen bir yapı değildir. Bir kişinin toplumsal konumu, dinî aidiyeti, hukuki statüsü, mesleki veya zümrevi mensubiyeti, yerleşik (şehirli) ya da göçebe oluşu ve devletle kurduğu ilişki üzerinden çok katmanlı biçimde tanımlanır.

BALKAN SAVAŞLARI DEVRESİNDE BASINDA TÜRKLÜK TASAVVURU: TRAVMADAN İDEALE BİR KİMLİK İNŞASI

DR. SEMA SEZGİN

Ziya Gökalp'in *Türkçülüğün Esasları*'nda belirttiği gibi, "millet bir vicdandır"; bu vicdan, Balkan bozgununun külleri arasından yeniden uyanmıştır. Basın, bu uyanışın hem aynası hem mimarı oldu.

Ulu tanrı Türk'ü yüce yaratmış
Dinini talime hoca yaratmış
Türk yurdunu uçtan uca yaratmış
Demiş bunu yaşat hep şan içinde
***
Demiş ki nereye girmişse hilal
Orası Turandır onu geri al
Domuz çobanları olamaz kral
Tanrının ülkesi: Turan içinde[1]

GİRİŞ: Meşrutiyet'in Fikrî Laboratuvarında Milliyetçiliğin Doğuşu

Osmanlı İmparatorluğu'nun iki asrı aşan modernleşme serüveni, yalnızca teknik ve idari reformların değil, aynı zamanda kimlik ve aidiyet kavramlarının da kökten sorgulandığı bir süreçti. Tanzimat'tan itibaren şekillenmeye başlayan "Osmanlılık" ideali, çok dinli ve çok etnisiteli bir imparatorluğu ortak bir siyasal çatı altında birleştirme çabasıydı. Ancak bu çaba, XIX. yüzyılın son çeyreğinde imparatorluğun çözülme süreciyle birlikte anlamını yitirmeye başladı. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı, siyasal özgürlük vaatleriyle birlikte bir "fikrî laboratuvar" işlevi gördü. Bu laboratuvar, imparatorluğun farklı kimliklerinin, ideolojik akımlarının ve entelektüel yönelimlerinin çatışma alanıydı.

Bu ortamda milliyetçilik, bir yandan Avrupa'daki modern ulus-devlet modellerinden esinlenmiş bir siyasal proje, diğer yandan

[1] Celal Sahir, "Milli Namus", *Tanin*, sayı 1497, 23 Safer 1331/11 Kanunisani 1913, s.4.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK KİMLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİ*

YUSUF CİHAT ZORBACI**

Millî Mücadele döneminde Anadolu'daki hak iddiası da Türklük üzerinden şekillenmiştir. Anayasada millet, Türk olarak isimlendirilirken bu tanımlamanın ırki veya dini bir nitelik taşımadığı söz konusu maddede vurgulanmıştır.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde millet bireylerin dini bir gruba mensubiyeti anlamını taşımıştır.[1] Rum ve Ermeni Hristiyanlarıyla Yahudilerin cemaatleri millet olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte bir de Müslüman milleti tanımlaması vardır. Millet kelimesi dini bir anlam ifade etmiştir.[2] Tanzimat sonrasında millet, günümüzdeki karşılığıyla ulus manasında kullanılmaya başlamıştır[3]. Millet tanımı meselesi Meclis-i Mebusan ve ardından Türkiye Büyük Millet Meclisinde tartışılmış milletvekilleri kendi siyasi görüşleri ekseninde bu hususta yorumlarda bulunmuşlardır. Konuyla ilintili olarak anayasal sürece de değinilebilir. 1876 Anayasasında millet *"Osmanlı"* olarak adlandırılmıştır.[4] Yapılan bu tanımlamayla milliyetçilik akımına karşı Osmanlılık kimliği oluşturulmak istenmiş, böyle bir üst kimlikle devletin dağılmasının önüne geçmek hedeflenmiştir.[5] 1921 Anayasasında

* Bu çalışma yazarın Bir Türkçünün Cumhuriyeti Atatürk Dönemi Milliyetçi Politikalar adlı kitabından üretilmiştir.

** Dr, (Tarih-Türkiye Cumhuriyeti Tarihi), Bağımsız Araştırmacı, yczorbaci@gmail.com.

1 İlber Ortaylı, *Ottoman Studies*, İstanbul: Kronik Books, 2020, s. 26.

2 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev., Boğaç Babür Turna, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2020, s.333.

3 Kemal H. Karpat, *Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019, s.12.

4 Suna Kili- A. Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri Senedi İttifaktan Günümüze*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1982, s. 32.

5 Şükrü Hanioğlu, "Türkçülük", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,* C.5., İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s.1394.

MODERN TÜRK KİMLİĞİNİN İNŞASINDA DİN VE ÂDÂB-I MUÂŞERET KİTAPLARI (1930-1939)

HANDE AK

Dönemin âdâb yazarları bu yeni milliyetçilik ve kimlik yorumundan etkilenseler de dil ve ırk birliği yerine işlevselliği ve bağlılığı önemsemişlerdir. Bu noktada âdâb-ı muâşeret kitapları toplumsal dayanışmayı ve bütünleşmeyi sağlamak adına "çalışkan bireyi" işe koşmuştur.

GİRİŞ

1930-1939 yılları arasında Türk toplum yapısı önemli bir değişim geçirmiştir. Yaşanan süreçte değişen ve aydın kesimin tahayyülleri doğrultusunda değiştirilmek istenen birey ve toplum, âdâb-ı muâşeret kitaplarının muhatabı olmuştur. Bu kitaplar, gündelik hayatın biçimlenişini modernleşme, medenileşme ve millileşme ekseninde değiştirerek modern ve medeni kimliklere sahip yeni insan prototipini biçimlendirmek istemiştir. Eserler, değişimin ideal –olduğunu varsaydıkları- formlarının topluma aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır. Eserler bir yandan istedikleri değişimin itici gücü olmak için çabalarken diğer yandan değişen toplumsal yapıdan beslenerek etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Çalışmamız bu mevzuya yoğunlaşarak ilerlemiş ve bağlama binaen 1930-1939 yılları arasında oluşturulmaya çalışan modern ve medeni kimliklerin nazarında din ve dinselliğin nasıl bir dönüşüm geçirdiğini âdâb-ı muâşeret kitaplarından yola çıkarak ortaya koymuştur.

Çalışmamızın altyapısını oluşturan bazı kavram ve terkipler vardır. Bunlardan ilki olan âdâb-ı muâşeret, âdâb ve muâşeret kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşan insan ve konumu ifade eden bir terkiptir.[1] Edeb kelimesinden türeyen âdâb, dini ve sosyal bilimlerde farklı anlamlara tekabül etse de dinin ve aklın hoş bularak yapılmasını öngördüğü söz ve

[1] Nevin Meriç, "Şehir ve Âdâb-ı Muâşeret Halleri", *Şehir Düşünce Dergisi* 12 (2018), 74.

MACARİSTAN'DA TÜRK KİMLİĞİ: HİSSEDİLEN VE YAŞANAN BİR MENSUBİYET

FATMA ZEHRA DURNA

Türk olmak katılımcıların söylemlerinde çoğu zaman onur, haysiyet ve kök duygusuyla ilişkilendirilmiş; vatan kavramı ise yalnızca coğrafi bir yer değil, hatıra ve kültürel süreklilik mekânı olarak anlam kazanmıştır.

Giriş

Göç olgusu, yalnızca bireylerin mekânsal yer değiştirmesini değil, aynı zamanda kimliklerin yeni toplumsal bağlamlarda yeniden konumlanmasını ve aidiyet biçimlerinin yeniden anlamlandırılmasını beraberinde getiren çok katmanlı bir süreçtir. Farklı kültürel çevrelerde yaşayan göçmen bireyler, bir yandan köken kimlikleriyle kurdukları sürekliliği korumaya çalışırken diğer yandan yaşadıkları toplumla kurdukları ilişkiler içinde yeni aidiyet deneyimleri geliştirmektedir. Bu durum, özellikle millî kimliğin nasıl tanımlandığı, nasıl hissedildiği ve hangi anlam boyutlarıyla deneyimlendiği sorularını göç bağlamında daha görünür hâle getirmektedir. Orta Avrupa'da yaşayan Türk göçmenlerin kimlik deneyimleri, millî kimliğin diaspora koşullarındaki sürekliliğini ve dönüşümünü gözlemlemek açısından özgün bir örnek sunmaktadır.

Bu makale, Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de yaşayan Türk göçmenlerin kimlik tanımlamalarını ve Türk kimliğine yükledikleri anlamları incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, millî kimliği yalnızca hukuki veya kategorik bir aidiyet olarak değil; hissedilen, yaşanan ve bireysel benlik ile iç içe deneyimlenen bir mensubiyet alanı olarak ele almaktadır. Bu çerçevede araştırma, nitel araştırma yaklaşımı ve etnografik desen doğrultusunda yürütülmüş; katılımcıların gündelik yaşam pratikleri doğal ortam-

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE KERKÜK TEMASI: ANTONY D. SMİTH'İN MİLLÎ KİMLİK KURAMI IŞIĞINDA SİVİL VE ETNİK MİLLET MODELLERİNİN İNCELEMESİ

TAYFUN ÖZTÜRK*

Cumhuriyet dönemi Kerkük temalı şiirlerde, Türk sivil milleti sınırları ile Türk etnik millet sınırlarının çakışmasından derin bir rahatsızlık duyulduğu ve Kerkük'ün Türkiye'ye ilhak edilmesinin bir amaç edinildiği de diğer bir tespitimizdir.

* Yüksek Lisans (Mezun), Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Kırklareli Üniversitesi; Yüksek Lisans (Tez Aşaması), İslâm Tarihi ve Sanatları, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Öz

Bu çalışmada Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde Kerkük teması, dört şiir özelinde Antony D. Smith'in millî kimlik kuramı çerçevesinde sivil millet ve etnik millet modelleri üzerinden incelenmiştir. Yavuz Bülent Bakiler, Şah Ali Yaşar, Dilaver Cebeci ve Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun şiirleri, Antony D. Smith'in sivil millet ve etnik millet unsurları doğrultusunda incelenerek tematik şekilde sınıflandırılmıştır. İncelemeler; şiirlerde tarihî toprak, tarihî bellek, etnik birlik, ortak mit ve semboller, soy ile övünme, dil ve yerel kültür gibi unsurların yoğun biçimde kullanıldığını ortaya koymuştur. Türkiye Türkleri ile Kerkük Türkleri arasındaki tarihî ve etnik bağ; bu şiirlerde ortak dil ve ortak kültür üzerinden aktarılıp Kerkük'te yaşanan katliamlar, demografik değişmeler ve mimarî, kültürel semboller aracılığıyla sivil millet ve etnik millet perspektifiyle işlenmiştir. Şiirlerde Kerkük Türklerinin ve Türk etnik milletinin millî kimliği ve tarihî sürekliliği vurgulanırken Kürtler ve Araplar demografik ve siyasal bağlamda "öteki" olarak temsil görmüştür. Sonuç olarak Cumhuriyet döneminin Kerkük temalı şiirlerinde, Kerkük'ün Türkiye'deki sivil milletin etnik devamı olduğu ve şairlerin ideallerini, Kerkük'ün Türk sivil milletine eklemlenmesi yönünde ifade ettiği tespit edilmiştir. Şairlerin bu idealizmi, Türkçülüğün mürşidi Ziya Gökalp'in uzak

MEHMET ÂKİF'TE TÜRKLÜK TASAVVURU

ÂKİF ÇARKÇI*

Osmanlı İmparatorluğu parçalanıp müslim-gayri müslim pek çok unsur çeşitli isyan hareketleri neticesinde kopup gittikten sonra Mehmed Âkif zaten şunu görmüştür ki artık elimizde bir avuç toprak parçası ve bir avuç Müslüman Türk kalmıştır.

* Doç. Dr. Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, ORCID: 0000-0001-6522-7140, akif.carkci@gmail.com

Giriş

Mehmed Âkif Ersoy, Osmanlı'nın en buhranlı dönemlerinde dünyaya gelmiş, imparatorluğun çökmeye başladığı, Trablusgarp savaşı, 93 Harbi, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşlarının yaşandığı kritik bir devrede yetişmiş, nihayet Anadolu coğrafyasında ayakta kalma mücadelesi veren bir milletin millî şâiri olarak tebarüz etmiştir.

Osmanlı aydınları, hangi fikri akıma mensup olursa olsunlar imparatorluğun çöküş sürecinde; "devlet nasıl kurtulur? ve "Osmanlı'nın çöküşü nasıl durdurulabilir? sorularını sormuşlar, bir zamanlar üç kıtada hüküm süren büyük bir devletin çöküşten nasıl kurtarılacağına reçete aramışlardır. İşte bu süreçte Osmanlıcılık, İslâmcılık yâni ittihâd-ı İslâm ve Türkçülük önemli fikir hareketleri olarak ortaya çıkmışlardır.

Namık Kemal, Ziya Paşa, Ebuzziya Tevfik gibi aydınların temsil ettiği Osmanlıcılık fikri, Osmanlı bünyesinde yer alan farklı unsurların birleştirilmesi, siyasi bir güç haline getirilmesi ilkesi etrafında şekillenmiş, *Şûray-ı Ümmet* gibi yayınlar bu fikrin temsil edildiği yayın organlarından birisi olmuştur. Osmanlıcılık fikri, özellikle Müslüman olmayan unsurların çeşitli isyan hareketleri neticesinde birer birer imparatorluktan koparak ayrılmaları neticesinde anlamını yitirmiş saha daha çok Türkçülük ve İslâmcılık akımlarına kalmıştır.

İslâmcılık ya da ittihâd-ı İslâm ise meşrutiyetin ilk dönemlerinde Sul-

ZİYA GÖKALP'IN FİKİR DÜNYASI ÇERÇEVESİNDE TÜRK KİMLİĞİNE ANALİTİK BİR YAKLAŞIM DENEMESİ

DR. ATİLLA AKTAŞ*

Düşünsel anlamda rasyonel çözümler üretilebilen meseleler karşısında, sırf mevcut yöntemleri analiz etme sorumluluğundan kaçındıkları için sığ yargılara sapanların iddialarının aksine; Türk kimliği suni, basit, avam ve despot birtakım tepeden inme uygulamaların neticesi değildir.

Biz kendimizi nerede Türk olarak tanıdık? Aile ocağında mı bildik kendimizi, yoksa okulda mı bize öğrettiler? Yoksa çevremizden, büyüklerimizden etkilenerek bu kimliğin farkına mı vardık? Evrensel bir organizma olarak dünyaya gelmişken, bizi sosyo-siyasal zorunluluklar çerçevesine sokarak Türk yapan şey neydi? Bu retorik soruları cevaplandırma biçimimiz aslında Türk kimliğinin hangi boyutunu nerede öğrendiğimizi gösteriyor. Yanı sıra millet yaklaşımımızın menşeini ele veriyor. Bu açıdan pek çok başka soru türetilebilir. Bu makalede kimlik kavramını merkeze alarak ve yer yer Ziya Gökalp'ın da fikirlerinden hareketle Türk kimliğinin kaynağı, çerçevesi, mahiyeti ve mevcut durumu hakkında birtakım retorik sorular eşliğinde bazı tartışmalar hakkında düşündüklerimi aktarmaya çalışacağım.

-Kimlik bir duygu mu yoksa var olma biçimi mi?

İnsanın dünyaya geldiği sosyo-kültürel ortam, siyasal ve ekonomik koşullar onun varlığını değerlendirme biçimini belirleyen temel unsurlardır. Bunlara aileden itibaren başlayan etik duyarlılıklar, dinî yönelimler, sosyal alışkanlıklar katman katman eklenerek kişinin kendisini tanımlamasının yollarını açar. Bir insan toplum içerisinde kaynayabilmek ve kendisine yer bulabilmek için bilhassa ailesinden kendisine tevarüs eden kimlik değerlerini benimseyerek toplumsal

* atillaktas@gmail.com

OSMANLI-TÜRK MODERNLEŞMESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: TARİHSEL SOSYOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN ZORUNLULUK, TEPKİ VE ELEŞTİRİ

DR. İKBAL VURUCU*

Modernleşme, yalnızca yukarıdan aşağıya yürütülen bir reform hareketi değil; eğitim, ekonomi ve iletişim araçları gibi çok sayıda kanaldan toplumsal tabana yayılan çok katmanlı bir dönüşümdür. Bu yönüyle modernleşmeyi sadece bürokratik elitlerin dayatması olarak yorumlamak indirgemeci bir yaklaşımdır.

* Pamukkale Üniversitesi, Acıpayam Meslek Yüksekokulu, ikbalvurucu@gmail.com

Giriş

Osmanlı-Türk modernleşmesinin özellikle Tanzimat ve Cumhuriyet dönemine yönelik gelenekçi-muhafazakâr eleştirilerinin tarihi, bağlamdan kopuklukla maluldür. Bu eleştirileri yapan düşünce çevreleri tarihî sürekliliği göz ardı ederek metodolojik bir yanlışlık içine girmektedirler. Tarihsel sosyoloji, toplumsal yapıları ve dönüşümleri uzun dönemli tarihî süreçler içinde çözümler. Bu yaklaşımda;

- Kurumsal dönüşümler (devlet, eğitim, hukuk, iktidar)
- Toplumsal sınıflar ve elitler
- İdeoloji ve kültürel kodlar
- Modernleşme, devlet inşası, kapitalizm gibi süreçlerin etkisi ele alınır.

Türk düşüncesine yönelik bir metni ele alırken, tartışılan noktaların derinlemesine incelenmesi gerekir. Tarihî sorunların ele alınışı, yalnızca geçmişle sınırlı kalmamalı; bugünkü iktidar yapılarıyla ilişkisi bağlamında da yorumlanarak anlamlı bir çözümleme sunmalıdır. Cumhuriyet modernleşmesini eleştirenlerin, günümüzdeki egemen iktidarın sağladığı tüm imkânları kullanarak tarih araştırmalarını ve yazımını gerçekleştirebildiği, dolayısıyla artık "imkânsızlıklardan" söz edilemeyeceği vurgulanmalıdır. Bu bağlamda, eleştirilerin kendi tarihî-toplumsal koşullarını daha derinlemesine çözümlemesi büyük önem taşır. Tarihsel sosyoloji, düşünsel gelenekleri sadece güncel siyasî gelişmelerle

DOĞU İLE BATI ARASINDA BİR KİMLİK İNŞASI: MACAR TÜRKOLOJİSİ VE TURANCILIĞI

ALEV DURAN*

"Türkler ve Macarlar iki kardeş millettir. Dilleriyle, kültürleriyle, kökenleriyle iki kardeş millet…"
1932, Mustafa Kemal

Macaristan, Türkoloji biliminin beşiği olmasının yanı sıra, "Turan" mefhumunun akademik ve siyasi bir projeksiyona dönüştüğü ilk merkezdir. Macar Türkolojisinin Doğuşu ve Kimlik Arayışı Macarların köken tartışmaları, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'daki ulus-devletleşme sancılarıyla paralellik göstermektedir. 1870 yılında Budapeşte Üniversitesi'nde dünyanın ilk Türkoloji kürsüsünün Ármin Vámbéry tarafından kurulması, bir dönüm noktasıdır.

XIX. yüzyılın ilk dönemle rinde Türklüğe karşı olan ilginin giderek artmasının ardından 1851 yılında János Repiczky Doğu dilleri öğretim üyesi olarak Türk Dili ve Edebiyatı derslerini vermeye başlamıştır.

Macar Türkolojisi;

"Macaristan'da Türkoloji, eski ve bugünkü Türk dillerini konuşan halklarla meşgul olan toplum bilimidir ve bu halkların dilini, kültürünü, edebiyatını, halk şiirini, folklorunu, dinlerini, müziğini, toplum ve ekonomi tarihini, kültür ve sanat tarihiyle arkeolojisini Türk dil kaynaklarına dayanarak araştıran bilim dallarının bütünüdür![1]

Macarlar, etnik kökenlerini, kültürlerini ve dillerini incelerken, Türkoloji çalışmalarına büyük önem vermişlerdir.[2] Türkoloji, Macaristan'daki ulusal bir bilimdi.

* Doç. Dr., Tarihçi ve Sosyolog, alvdrn@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0995-8090.

1 Mâria T. Nyiri, "Macaristan'da Türkoloji Tarihi", *Türk Dünyası Araştırmaları,* Sayı 139, Ağustos- 002, s. 201.

2 Géza Dávid, "A Magyarországi Turkológia", *Magyar Szemle*, Új Folyam XXIX. 1-2. Szám.

SAYIN İSMET ÖZEL, İKTİSAT İMTİHANINIZDA NEDEN BOŞ KAĞIT VERDİNİZ?!

HASAN ATİK

Türk tarihi, geçmiş olayların art arda sıralanmasından değil, bir toplumun hayat tarzından, o toplumda sorumluluk yüklenenlerin irade ve dirayetlerinden yükselmiştir.

Boş kâğıt verip çıktığınız iktisat imtihanınızı dekana arz eden Tavaslı arkadaşınızın hemşehrisiyim. Tavaslıların bu arkadaşlığından sesleniyorum size. Türk, Yörük çadırından Tavaslı'nın hatırına çıktı.[1] Hatırdır; tarih düşürür. Şiiriniz bu sefer tarihi deviremeyecek. Şiir, *suretsiz* kalışıyla, hatır/a da *manzara genesis*'i itibariyle devamlılık sağlayacak.[2] Biliyorsunuz; "zihinde asla silinmeyen izi bırakan ilk bakıştır." Öyleyse izli bir yerden, ilk manzaradan (Denizli'den) gelen duygularımla sesleniyorum. Vatan, *aşkın*'ın ilk manzarası oluşu itibariyle sizi *resim, sergi* ve *tasvir*den alacak ve bizi bir araya getirecek. Ey Özel, Köroğlu Cengi nidasıyla sesleniyorum, duyunuz...

Türklüğün ne olduğunu nereden öğreneceğiz, diyorsunuz. Nereden? Orhun-Yenisey yazıtlarından öğrenilmeyeceğini söylüyorsunuz. Peki öyleyse o taşlar niye dikilmişti? Neden titrenilecekti ve nereye dönülecekti? "Kendine dön" ifadesindeki "kendi" neydi? Türk bir

---

1 İsmet Özel, *Türküm Doğruyum İntikamım Ülkemdir*, Tiyo Yayınları, 2020, s. 253.

2 Bu paragrafta geçen "manzara genesisi", "suret/suretsiz", "aşkın/düşkün", "resim, sergi, tasvir" gibi teknik ifadeler, italik olarak belirtilmiştir. Çünkü Yalçın Koç'un tanım ve açıklamaları çerçevesinde bir karşılığı vardır. Yukarıdaki cümleler, Yalçın Koç'un şu eserleri okunmadan bir yere oturmayacaktır; Yalçın Koç, *Theologia'nın Esasları: Felsefe'nin ve Teoloji'nin Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, 2008.; Yalçın Koç, *Theographia'nın Esasları: Teoloji ve Matematik* İnşa'sı *Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, 2009.